

Közlemények

Süli Attila

A nemzetőrség szervezése Erdélyben 1848 nyarán és őszén

Több mint két évtizeddel ezelőtt jelent meg Urbán Aladár munkája, mely a nemzetőrség és honvédség 1848. évi szervezését dolgozza fel,[\[1\]](#) a nemzetőrség szervezésének erdélyi történetét azonban nem tárgyalja. Ezért választottuk dolgozatunk témájául az erdélyben folyt szervezéssel kapcsolatos történések ismertetését.

Az erdélyi nemzetőrség szervezésének általános kérdései

Az anyaországi példákon felbuzdulva március végén és április elején Erdélyben is sorra alakultak meg a nemzetőrsegek, elsősorban a magyar lakosságú városokban, Kolozsvárt, Nagyenyeden, Désen, Tordán. Ezeket követték a szász városok nemzetőrsegei.

A magyar kormány nagyon hamar felismerte a probléma fontosságát. Április 22-én Batthyány miniszterelnök átiratot intézett a guberniumhoz, melyben szorgalmazta, hogy fegyvert csak a magyar városoknak adjanak, a vidéknek ne.[\[2\]](#) Április 26-án Esterházy Pál herceg, király személye körüli miniszter a kormány döntése alapján kérte az uralkodótól, hogy a gyulafehérvári raktárban lévő fegyvereket a nemzetőrsegek kapják meg, és a nemzetőrsegek a gubernium alá tartozzanak.[\[3\]](#)

Már Urbán Aladár megfigyelte, hogy egyes megyék csak megbízható személyekkel, vagy egyáltalán nem voltak hajlandók nemzetőrseget alakítani.[\[4\]](#) Utalt arra is, hogy a Partiumhoz tartozó Közép-Szolnok megyében és a Kövár-vidéken, melyet zömmel románok laktak, nagy volt a nemzetőrség iránti ellenszenv.[\[5\]](#) Ezért a román többségű megyékben (Küküllő, Hunyad) aránylag kis létszámú csapatok alakultak. Torda megyében nem alakult nemzetőrség. Belső-Szolnok és Doboka, Kolozs és Alsó-Fehér megyékben a szórvány magyarság játszott nagy szerepet a nemzetőrsegek megalakításában. A szász nemzetőrség már a megalakulásakor elkülönült, és ez a különállás a későbbiekben csak erősödött.[\[6\]](#) Hasonló tendenciákat figyelhetünk meg a románság magatartásában is. 1848 nyarán sorra léptek ki a városok nemzetőrsegeiből, és alakították meg a maguk alakulatait.[\[7\]](#) A III. balázsfalvi gyűlés által elrendelt szervezés magyar mintára történt.[\[8\]](#) E sokfé-

leség oda vezetett, hogy a kormányzat is szükségesnek ítélte, hogy felhívja a figyelmet az erdélyi nemzetőrség szervezetének egységesítésére.[\[9\]](#)

A székely székekben sem volt túl népszerű a nemzetőrség intézménye.[\[10\]](#) A magyar kormány érdekelt volt a határőrség fenntartásában, ezért sokan a nemzetőrségben a határőrség egy új formáját látták és

ellenálltak a összeírásnak.[\[11\]](#) A problémát úgy hidalták át, hogy a határőrséget átnevezték nemzetőrségnek.[\[12\]](#) Ennek azonban nem szabad csak formai jelentőséget tulajdonítani, mert a nemzetőrség a magyar kormány hatásköréhez tartozott. Az is tény, hogy a székelyeket már elég korán kimozdították a délvidéki táborba.[\[13\]](#)

Szeptembertől új szakasz kezdődött Erdély 1848. évi történelmében. A teljes fenyegetettség miatt a kormány a magyarlakta vidékek népfelkelését szorgalmazta. A megváltozott szemléletet hűen tükrözik Batthyány miniszterelnök sorai: ".... Nem rendes hadviselés ez, hanem egy rendkívüli veszély elhárítására intézett lépése az önfenntartásnak: nincs itt helye elmélkedni sérelemről, jogról, az önfenntartás iránti természeti ösztön itt a fő parancsoló."[\[14\]](#) Népfelkelő táborok alakultak Tordán és Nagyenyeden, de ilyennek tekinthető az agyagfalvi gyűlés által létrehozott székely tábor is. Elképzelések születtek a nemzetőrségek összpontosítására is,[\[15\]](#) ám rendre kudarcot vallottak.

Október 18-án Puchner főhadparancsnok ostromállapotot hirdetett Erdélyben és a saját hatáskörébe vonta a nemzetőri alakulatokat.[\[16\]](#) Ennek szellemében a magyar nemzetőrségek többségét még októberben lefegyverezték.

A nemzetőrség szervezése a megyékben és a városokban

Kolozsvár

A nemzetőrség szervezésében Kolozsvár járt az élen. A város már március 21-én kérte a nemzetőrség felállítását,[\[17\]](#) március 27-én megalkotta nemzetőrségének tervezetét.[\[18\]](#) A parancsnok gr. Mikes János, az alparancsnok br. Splényi Mihály lett.[\[19\]](#) A nem-

zetőrség zászlója május 9-én készült el,[\[20\]](#) szabályzata pedig május 16-án.[\[21\]](#) Május 11-én díszszemlét tartott a városháza előtt.[\[22\]](#)

A nemzetőrség a következőképpen épült fel: 10 kerületet létesítettek, melyekben a tiszteken és altiszteken kívül 1056 közlegény szolgált. Ez 5 gyalogos századot jelentett, egy kapitány, egy főhadnagy és egy alhadnagy tartozott egy századhoz Volt egy lovas század is egy első és egy másodkapitánnyal, 85 közlegénnyel, összesen 108 fővel, továbbá egy 191 főt számláló vadász század.[\[23\]](#) A szabályzat 3. cikkelye kimondta, hogy a nemzetőrség ügyeit 14 tagú bizottmány intézi, melynek elnöke a főbíró, aki egyben a nemzetőrség irányítója is.[\[24\]](#) A nemzetőrség alapegysége a 140 fős század volt. A századok tisztikarát a szabályzat szerint a legénység által választott egy kapitány, két hadnagy, két strázsamester, tizenkét káplár, ugyanannyi alkáplár és két dobos alkotta. Az egész nemzetőrséghez tartozott még egy orvos, egy sebész, egy számvevő, egy ügyész, és két ács. A nemzetőrség járőrözési kötelezettségéről a 10. cikkely rendelkezett, mely kimondta, hogy a nappali őrszolgálat 24, az éjszakai 48 fős.[\[25\]](#)

Áprilisban a gyulafehérvári raktárból 800 kovás puskát kaptak,[\[26\]](#) májusban pedig 29 000 töltényt.[\[27\]](#) A város a későbbiekben is igényelt fegyvert, de a kérelmeket a főhadparancsnokság visszautasította.[\[28\]](#) A nemzetőrség összesen 970 kovás puskával rendelkezett.[\[29\]](#)

A város október 29-én kérelmet nyújtott be Vay királyi biztoshoz, melyben kérték, hogy Mikes János mellé Páll Sándor addigi főhadnagyot századosnak, illetve Splényi Mihály mellé Bán Istvánt hadnagynak nevezze ki. Közölték azt is, hogy a nemzetőrség 11 gyalog-, 1 lovas, és 1 vadász századból áll.[\[30\]](#)

Tekintettel arra, hogy novemberben Kolozsvárt jelentős haderőt összpontosítottak, Baldacci erdélyi főparancsnok javasolta, a haderő fölé nevezzenek ki térparancsnokot, aki a nemzetőrséggel is rendelkezne. Jelöltje Paliszik Antal őrnagy volt.[\[31\]](#) Még a következő napon fegyvergondnokot neveztek ki, Kollát Sándor személyében.[\[32\]](#) A növekvő veszély miatt a város elrendelte a nemzetőrség állandó készenlétét.[\[33\]](#)

607

Kolozs megye

Kolozs megye közgyűlése április 3-án határozta el nemzetőrsége megalakítását,[\[34\]](#) a július 3-án tartott megyegyűlésen pedig úgy döntöttek, hogy a nemzetőrséget a járasszékhelyeken állítják fel.[\[35\]](#)

A kolozsvári nemzetőrséggel már külön foglalkoztunk. A megyében a megyein kívül a magyar többségű járások (nyulasi, tekesi, kalotaszegi) és települések (pl. Kolozs mezőváros) hoztak létre saját nemzetőri alakulatokat.

A megyei nemzetőrség létszámára két adat áll a rendelkezésre. Az első október végi és 2000 fősnek tünteti fel a létszámot,[\[36\]](#) a második adat november eleji, és 4360 főt említ.[\[37\]](#) A megyében lovas nemzetőrség is alakult, erről azonban semmi közelebbi nem ismeretes.[\[38\]](#) A megye még júniusban 1000 lándzsát készíttetett,[\[39\]](#) a nyár folyamán pedig 100 kovás puskát kaptak a gyulafehérvári raktárból.[\[40\]](#) A nemzetőrség őrnagya Berzenczey Antal[\[41\]](#) volt, aki mellé a megye novemberben Gyarmathy Sándort[\[42\]](#) kérte őrnagyi rangban.[\[43\]](#)

A megyei nemzetőrséget fel akarták használni Kolozsvár védelméhez. Baldacci már november elején javasolta, hogy alakuljanak zászlóaljja, és vonuljanak Kolozsvárhoz.[\[44\]](#)

A megye nyulasi és tekesi járásában 300 fős,[\[45\]](#) a kalotaszegi járásban 1400 fős nemzetőrség alakult.[\[46\]](#) Ezek felszereltségéről azonban semmit sem tudunk.

Nemzetőrség alakult Kolozs mezővárosban is. Május végén 300 fős alakulatuk számára ugyanannyi fegyvert és egy kiképzőtisztet kértek.[\[47\]](#) Teleki gubernátor a válaszában közölte, hogy a helyi katonai parancsnokot utasította egy kiképzőtiszt biztosítására, de a fegyverek ügyében később intézkedik.[\[48\]](#) A város a kért fegyvereket feltehetőleg nem

608

kapta meg.[\[49\]](#) A helyi nemzetőrség parancsnoka Hauchan József volt.[\[50\]](#) A tisztek megválasztása során ellentétek voltak, mert a tanács a saját embereit akarta a nemzetőrökre ráerőltetni, míg azok ragaszkodtak az általuk választott személyekhez.[\[51\]](#)

Belső-Szolnok és Doboka megye

A megyében először Désen alakult nemzetőrség, amely április 12-én 500 fegyvert igényelt, de csak május közepén kaptak 220 kovás puskát és 6000 töltényt.[\[52\]](#)

Zászlójukat április 25-én szentelték fel.[\[53\]](#) Weér Farkas vezetésével egy századnyi lovas nemzetőrség is létesült.[\[54\]](#) A dési főbíró augusztus elején kelt levele szerint a helyi nemzetőrség létszáma 339 főt tett ki 220 kovás fegyverrel; egyenruhájuk nem volt.[\[55\]](#)

A szervezéssel, még áprilisban, Makrai Ádámot bízták meg.[\[56\]](#) A megyei nemzetőrség a helységek szerint a következőképpen épült fel:

- Bethlen: 71 fő, lándzsával és vadászfegyverrel felszerelve,
- Somkerék: 21 fő, 15 vadászfegyver,
- Oláh és Láposbánya: 226 fő, 70 kovás puska,
- Sztrimbul: 107 fő, 16 vadászpuska,
- Magyar-Lápos: 160 fő,
- Domokos: 110 fő.

A két utóbbi nemzetőrség 100 kovás és 127 vadászpuskával rendelkezett.

- Alsó-Ilosva: 52 fő, 26 vadászpuska,
- Retteg: 56 fő, 12 kovás puska,
- Dész-Akna: 50 fő,
- Néma: 45 fő,
- Bálványos-Váralja: 150 fő,
- Kőfarki járás: 8-10 fő,
- Derzs-Köblös: 50 fő,
- Szék: 400-500 fő,
- Szamosújvár: 2 század, vadász- és szuronyos fegyverekkel.[\[57\]](#)

A megyei lovas nemzetőrséget Makray László[\[58\]](#) vezette, e század később a Mátyás huszárezred kötelékébe került.[\[59\]](#)

A megyei és az egyes helységek nemzetőrségei kivették részüket a románok elleni harcokból. Például Szék mezőváros nemzetőrsége a Bonchidaival (Kolozs vm.) együtt vert szét október végén egy román parasztsereget.[\[60\]](#)

Alsó-Fehér megye

A vármegye a március 30. és április 1. között tartott megyegyűlésen határozott a nemzetőrség felállításáról, szervezése a városokban, és a magyar lakosságú községekben indult meg nagy lendülettel.^[61] Bánffy Miklós főispán már április 3-án 600 fegyvert kért a megyei nemzetőrség számára.^[62] A kormányzó válaszlevelében azt a határozott utasítást adta, hogy fegyvert csak megbízható személyek kezébe szabad adni.^[63] Bánffy utóda, Kemény István a kérést április 27-én megismételte.^[64] Noha a megyei nemzetőrcsapat 600 gyalogosból és 200 lovasból állt, fegyvert csak 200 darabot kaptak,^[65] amit keveselltek is és további 700-at kértek. Közölték azt is, hogy a nemzetőrség felfegyverzése a balázsfalvi események, és a román fenyegetettség miatt is indokolt.^[66] Fegyvert azonban már nem kaptak, sőt kéréseiket Gyulafehérvárt kerekén elutasították.^[67]

A megyei nemzetőrzászlóalj lobogóját szeptember 2-án szentelték fel Nagyenyeden.^[68] A zászlóalj részt vett a románok elleni harcokban, Nagyenyed feladása után Tordára, majd Kolozsvárra vonult.^[69] Enyeden még április első napjaiban megalakult a nemzetőrség. A Bethlen Kollégium diákjaiból négy csapat alakult, melyek élén egy-egy professzor állt.^[70] A teljes városi nemzetőrség 500 gyalogosból és 40 lovasból állt. A gyalogság 2 századot alkotott. Emellett volt még két egyfontos ágyújuk is, melyekhez kis tüzérsapattal alakítottak, Zeyk Miklós vezetésével pedig felállítottak egy 90 fős vadászszázadot is.^[71]

610

A nemzetőrséget gyengítette, hogy nem volt képzett parancsnoka, ezért Kemény István Hercegh István századost javasolta a posztra.^[72] Arra, hogy kinevezése megtörtént-e, nincs pontos adatunk. A későbbi parancsnokok Inczedy Samu,^[73] Sándor Elek, majd ismét Inczedy voltak.^[74]

A nemzetőrség csak április végén kapott 200 kovás puskát,^[75] ami a szükségesnél jóval kevesebb volt; a város többször is igényelt fegyvert Gyulafehérvárról, de a kéréseket rendre visszautasították.^[76]

Augusztus 27-én Nagyenyeden népgyűlést tartottak, ahol felolvasták a nemzetőrségre vonatkozó szabályokat. E gyűlésen választották meg a tiszteket, és megtartották a zászlószentelést is. Ekkor összesen 300 kovás fegyverrel rendelkeztek.^[77] A nemzetőrség későbbi sorsa megegyezik a megyei nemzetőrzászlóaljéval.^[78]

Gyulafehérváron a nemzetőrség feltehetően még áprilisban megalakult, létszáma 400 fő volt.^[79] Ennek megfelelően a főbíró 400 fegyvert kért a guberniumtól,^[80] de csak 240-et kaptak.^[81] Az így felfegyverzett nemzetőrség 2 századra oszlott. Az első század 133, a második 122 fős volt.^[82] A gyalogos nemzetőrség mellett szolgált néhány lovas nemzetőr is.^[83] A csapatot október 20. körül fegyverezték le, miután a várparancsnok garantálta a közbiztonságot.^[84]

Vízaknán május 20-án ért véget a nemzetőrségi összeírás. Eszerint a városban 200 magyar ajkú nemzetőr volt.^[85] A románok csak akkor lettek volna hajlandók belépni, ha a vezényleti nyelv a román, és a tisztjeiket maguk választhatják.^[86] A kérést Teleki József kormányzó, arra hivatkozván, hogy a nemzetőrség csak egységes lehet, elutasította.^[87] A

611

magyar nemzetőrség létszáma hamarosan 450 főre nőtt, akik közt néhány lovas nemzetőr is szolgált. A tilalom ellenére a románok is megalakították külön nemzetőrségüket, melynek létszáma kezdetben 400, majd rövidesen, július végére, 700 főre emelkedett.[\[88\]](#) A magyar nemzetőrség parancsnoka Szentpály Zsigmond, majd augusztustól Tímár Károly százados lett. A tisztikar két főhadnagyból, két hadnagyból és három őrmesterből állt. A nemzetőrség már megalakulásakor 200 darab fegyverre tartott igényt.[\[89\]](#) Teleki kormányzó válaszlevelében gyors intézkedést ígért, de az ügyben nem történt előrelépés.[\[90\]](#) A város június 8-án megismételte kérését. A levélben a városban élő csekély magyarság fenyegetettségére hivatkoztak. Ennek ellenére a gubernátor a kérést nem tudta teljesíteni.[\[91\]](#) Később mégis kaptak 100 fegyvert, amelyet rövidesen kiosztottak.[\[92\]](#) Augusztus 18-án újabb 120 darab érkezett.[\[93\]](#) Így a nemzetőrség 220 kovás puskával, 50 vadászpuskával, és 200 szuronnal rendelkezett.[\[94\]](#) A csapat járőrszolgálatot is teljesített: nappal 12, éjszaka 24 nemzetőr volt szolgálatban. Feladatuk volt az utak figyelése is.[\[95\]](#) A nemzetőrséget október végén fegyverezték le, még a vadászfegyvereket is beszédtek tőlük.[\[96\]](#)

A nagyobb települések közül Zalatnával és Abrudbányával szükséges még részletesebben foglalkoznunk. Abrudbányán április 26-án alakult meg a nemzetőrség, és rögtön fegyvert is igényeltek, kérésüket Teleki kormányzó is továbbította.[\[97\]](#) A létszám 240 fő volt.[\[98\]](#) Még májusban kaptak 100 fegyvert, és 3 000 töltényt.[\[99\]](#) A románok már április végén külön nemzetőrséget alakítottak.[\[100\]](#) A gubernium tiltó rendelkezését már ismertettük. Kemény István főispán október 20-án a városi nemzetőrséget Enyedre rendelte, de a parancsot nem hajtották végre.[\[101\]](#) Az abrudbányaiak október 24-én tették le a fegyvert.[\[102\]](#)

A zalatnai nemzetőrség feltehetőleg még májusban megalakult, de létszámáról nincsenek pontos adataink. Fegyvert Gyulafehérvárról kaptak, 50 darabot.[\[103\]](#) A hiányzó fegyvereket vásárlás útján szerezték be.[\[104\]](#) Július 23-án zavargások törtek ki a nemzetőrség román és magyar tagjai között, de az ellentéteket akkor még sikerült elsimítani.[\[105\]](#)

Szeptember közepén a románok kiléptek, az alakulat létszáma így 250 főre apadt.[\[106\]](#) A nemzetőrség október közepén kapitulált a románok előtt.[\[107\]](#)

A megye magyar ajkú települései közül a következőkön alakult még nemzetőrség:

- Verespatak: 200 fő (jó fegyvereket kaptak)[\[108\]](#) A románok itt már a megalakuláskor kiléptek,[\[109\]](#)
- Offenbánya: 160 fő (hiányos felszereléssel),[\[110\]](#)
- Alvinc és Borberek: 300 fő[\[111\]](#) (itt a nemzetőrség már májusban megalakult, és rögtön fegyvert kértek, de 140 darabos igényüket a gubernátor nem tudta teljesíteni;[\[112\]](#) a nemzetőrség rendes és vadászfegyverekkel volt ellátva, létszáma a románok kilépése után 160-180 főre csökkent),[\[113\]](#)
- Kisenyed: 50-60 fő,
- Örményszékes: 12 fő,
- Hegyalja: 200 fő,

- Sárd: 40 fő (jó fegyverekkel ellátva),[\[114\]](#)
- Krakkó, Benedek: (az alvinc-borberekihez tartozott),[\[115\]](#)
- Tövis-Diód: 100 fő,
- Marosújvár: 100-110, majd 200 fő (60 kovás puskát kaptak, 12 vadászfegyverük volt, de vásároltak is; néhány lovas nemzetőr is szolgált közöttük),
- Nagylak, Hari: 70-80 fő,
- Csekelaka: 40-50 fő,[\[116\]](#)
- Felenyed, Miriszló: 30-40 fő.

A felsoroltakon kívül Kisfalud, Borbánd, Magyarbéla, Veresegyháza, Oláhlapád, Forró, Benedek, Csúcs, Koppánd, Bükkös és Kutya falva magyar lakosságú községekben volt még nemzetőrség,[\[117\]](#) melyek többségét azonban a románok még október közepén és végén lefegyverezték.[\[118\]](#)

Felső-Fehér megye

E vármegye a szász székek kialakulása után nem alkotott egységes tömböt, így nem alakulhatott meg a megyei nemzetőrszázlój sem.[\[119\]](#) A magyarok által lakott községekben viszont gyorsan felálltak a nemzetőrségek.[\[120\]](#) Először, májusban, Bodola, Nyény és Márkos helységeiben létesült nemzetőrség; a csapatok összlétszáma létszáma 266 fő volt.[\[121\]](#) A főispán 300 fegyvert[\[122\]](#) igényelt a számukra, de a kérést a gubernátor nem tudta teljesíteni.[\[123\]](#)

Május 27-én a főispán újabb levelet intézett a kormányzóhoz, melyben közölte, hogy a fentebb említett községeken kívül is alakultak még a megyében nemzetőrségek, és további 500 fegyvert kért[\[124\]](#) A megyei nemzetőrségeken az egyes községek nemzetőrségeit értjük:

- Kanta: 80 fő (vezető: Kovács Dávid, vadászpuskával voltak felszerelve),
- Karanta és Vobál: 100 fő (vezető: Könczei Gábor, vadászpuskával szolgáltak),
- Peselnek: 80 fő (vezető: Jankó András, fegyvertelenek),
- Hídvég: 80 fő (vezető: gr. Nemes Ábrahám, 10 fő rendelkezett fegyverrel),
- Szárazpatak: 60 fő (vezető: Pocva Farkas, 10 főnek volt fegyvere),
- Bürkös: 50 fő.[\[125\]](#)

E csapatok számára a nyár folyamán 430 fegyvert utaltak ki.[\[126\]](#)

A nemzetőrséget bevetették a paraszti mozgalmak ellen. Szárazpatak és Peselnek lakóinak megmozdulását

a karatnai és kantai nemzetőrök verték le.[\[127\]](#)

Küküllő megye

Mivel a megye lakosságának többsége román volt, a megyei nemzetőrség szervezése lassan haladt.[\[128\]](#) Május 4-én kelt levelében a főispán gyors határozatot ígért a szervezés ügyében.[\[129\]](#) Május 18-án már a nemzetőrség felállítását jelenthette, melynek létszáma 200-300 fő körül mozgott, székhelye Dicsőszentmárton, parancsnoka gr. Haller Lajos, alparancsnoka Szentpáli József volt.[\[130\]](#)

Fegyvert azonban még sokáig nem kaptak. A főispán egy augusztus 7-én kelt levelében 360 fegyvert kért Vay királyi biztostól[\[131\]](#), mert a május végén kiutalt 150 puska nem elégítette ki az igényeket.[\[132\]](#) Augusztusban a megyei nemzetőrség 379 fegyverrel rendelkezett, melyből 117 kovás puska volt.[\[133\]](#)

A nemzetőrség állapotáról a főispán augusztus 25-én részletes jelentést küldött a gubernátornak. E szerint a megyében a nemzetőrség a következőképpen épült fel:[\[134\]](#)

- Besenyő: 14 fő (5 fegyver),	- Mikesszásza: 8 fő (1 fegyver),
- Cserged: 5 fő (2 fegyver),	- Hosszúaszó: 10 fő (3 fegyver),
- Somostelke: 4 fő,	- Csapó: 15 fő (10 fegyver),
- Gyulas: 3 fő (3 fegyver),	- Radnót: 15 fő (6 fegyver),
- Laczkod: 1 fő,	- Oláh-Sályi: 3 fő (3 fegyver),
- Harangláb: 42 fő,	- Oláh-Kocsárd: 3 fő (2 fegyver),
- Egrestő: 37 fő (4 fegyver),	- Szőkefalva: 24 fő (10 fegyver),
- Bénye: 9 fő (1 fegyver),	- Dicsőszentmárton: 23 fő,
- Szancsal: 4 fő (2 fegyver),	- Adámos: 45 fő,
- Iklód: 3 fő (3 fegyver),	- Sövényfalva: 4 fő (4 fegyver),
- Pánád: 3 fő (1 fegyver),	- Árkos: 28 fő (27 fegyver),
- Kórodszentmárton: 75 fő (30 fegyver), Összesen: 379 fő és 117 fegyver.	

Szeptember 4-én a megye azt jelentette Batthyány miniszterelnöknek, hogy a néhány száz fős megyei nemzetőrség mobilissá alakítása folyamatban van. Parancsnoknak gr. Bethlen Miklóst szánják.[\[135\]](#) Az átalakítás azonban nehezen ment.[\[136\]](#) A megye vezetése úgy akarta a nemzetőrség létszámát növelni, hogy abba azon magyarokat is fel akarta venni, akik nem feleltek meg a törvényben előírt feltételeknek.[\[137\]](#) Szeptember 23-án Szentpáli őrnagy, megyei nemzetőrparancsnok támogatást kért Batthyány miniszterelnöktől a nemzetőrség mobilizációjához. Erre azonban ekkor már nem kerülhetett

sor.[\[138\]](#) A megyei nemzetőrséget itt is felhasználták a paraszti mozgalmak ellen: az alispán a Maros-menti községekben megnyilvánuló elégedetlenség letörésére vetette be a nemzetőröket.[\[139\]](#)

A megyében még Erzsébetvárosban jött létre számottevő nemzetőrség. Megalakulása még májusban megtörténhetett, mert a város ugyanazon hónapban 250 fegyvert igényelt a gubernátortól, aki a kérést nem tudta teljesíteni.[\[140\]](#) A város a kérést augusztus 19-én

615

megismételte, Teleki kormányzó pedig Vay királyi biztosnak továbbította azt.[\[141\]](#) A nemzetőrség mindössze 138 fegyverrel rendelkezett.[\[142\]](#)

Hunyad megye

A megyében június 8-án alakult meg a nemzetőrség. A szervezést nehezítette, hogy a nép az intézményben a katonáskodás egyik formáját látta.[\[143\]](#)

A megyei nemzetőrsegről augusztustól rendelkezünk adatokkal:[\[144\]](#)

- 48 fős lovas század,
- Déva: 200 fő,
- Hátszeg: 106 fő,
- Algyógy: 80 fő,
- Vajdahunyad: 140 fő.

A dévai már április végén megalakult és rögtön fegyverekért folyamodott. A kérés teljesítésére Teleki kormányzó ígéretet tett.[\[145\]](#) A város június 2-án újabb levelet intézett a gubernátorhoz, melyben közölte, hogy Déván, Gyógyon és Hátszegen 5 század nemzetőrség alakult, és azok is fegyvert kérnek.[\[146\]](#) Végül csak a dévaiak kaptak 300 fegyvert.[\[147\]](#)

A megyei nemzetőrség mobilizációját szeptember 28-án javasolta Batthyány miniszterelnöknek gr. Kun Gotthárd főispán.[\[148\]](#) Ez azonban nem sikerült.[\[149\]](#) Már a nyár folyamán kiéleződtek az ellentétek a városok magyar nemzetőrei és a román határőrök között.[\[150\]](#) Október 10-én az osztrák csapatok megszállták Dévát, és a nemzetőrséget lefegyverezték.[\[151\]](#)

Torda és Aranyosszék

Torda és Aranyosszék nemzetőrsegeinek története szorosan összekapcsolódik, ami a kérdéskör együttes tárgyalását teszi szükségessé.

616

Tordán már március 30-án határoztak a nemzetőrség felállításáról: három gyalogos és egy lovas század alakult. A parancsnok Kemény Farkas[152] lett, őrnagyi rangban.[153] A nemzetőrség május végén 3 gyalogos századból állt.[154]

A városnak már április végén 200 kovás fegyvert utaltak ki,[155] május közepén 6000 töltényt is kaptak.[156] A város saját költségén 300 lándzsát is készíttetett.[157] A nemzetőrség létszáma július végén 684 fő volt, összesen 200 szuronyos és 184 vadászfegyverrel rendelkeztek.[158] A nemzetőrség lándzsákkal való felszerelésére augusztus közepén 1000 forintot utalt ki az Országos Nemzetőrségi Haditanács.[159] A nemzetőrség szeptember közepén lefegyverezte a Tordára beszállásolt egy századnyi Károly Ferdinánd gyalogságot, és a lefoglalt fegyvereket még Vay királyi biztos felszólítására sem adták vissza.[160]

Aranyosszékből az április 12-én tartott széki ülésen határoztak a nemzetőrség felállításáról. A gyalogságnak 2000 szuronyos puskát, a lovasságnak 100 karabélyt, 100 pisztolyt és 100 kardot kértek.[161] Kérésüket május 17-én megismételték, azzal a kiegészítéssel, hogy legalább 500 darab fegyvert feltétlenül küldjenek. A kormányzó tíz nappal később adott válaszában kijelentette, hogy a kérést képtelen teljesíteni.[162] A nyár folyamán 200 fegyvert utaltak ki, de ez a mennyiség nem elégítette ki az igényeket.[163] Augusztus folyamán is többször igényeltek még fegyvert, de kéréseiket mindannyiszor elutasították.[164]

A nemzetőrségi összeírás nem volt túl népszerű. Kövend községben s például okán megtagadták a szolgálatot.[165] A szék 13 falujában 1554 nemzetőr találtatott, összesen 470 fegyverrel (122 lándzsával, 39 karddal és 44 pisztollyal) rendelkeztek.[166] Megoszlásuk helységei szerint:

617

-
- Felvinc: 300 fő,[167]
 - Egerbegy és Gyéres: 122 fő (1 század),
 - Túr: 94 fő (fegyver és öltözet gyenge),
 - Szind: 25 fő.[168]

A széki nemzetőrség élére Benő István[169] nyugalmazott főhadnagyot nevezték ki, őrnagyi rangban.[170] E haderőt (Torda és Aranyosszék nemzetőrségeit) a kormányzat egyesítve akarta felhasználni.[171] Szervezete a következőképpen épült fel:

- Torda: négy gyalogos század, melyből egy zászlóalj alakítható (1080 fő). A parancsnok br. Kemény Farkas, 400 szuronyos puskával, 300 vadászfegyverrel és 400 lándzsával rendelkeztek. A város környékén további 4 század állt fel (300-600 fő).
- Egerbegy és Gyéres: egy század (370 fő). Fegyverzet: 120 vadászpuska, 50 huszárkarabély, 200 lándzsa. A két helység fegyverre fogható ereje 600-700 főre rúgott.
- Torockó és Szentgyörgy: egy 600 fős század. Fegyverzet: 90-100 vadászpuska, a többi lándzsa.

- Túr és Szind: egy század (160 fő). Fegyverek: 30 vadászpuska, a többi lándzsa.

Összesen: 2710 nemzetőr, 1060 puska, 1150 lándzsa.

Kemény István parancsnoksága alatt egy 60-80 fős lovas század is szolgált.[\[172\]](#)

A nemzetőrséget (120 tordai nemzetőrt) először szeptember 11-én vetették be az újoncösszeírást megtagadó falusiakkal szemben. A helybeliek különös ellenszenvet tanúsítottak a magyar nemzetőrökkel szemben.[\[173\]](#) Szeptember 22-én Földvár, Veresmartra és Inakfálvára is kiszálltak a nemzetőrök.[\[174\]](#) Miután a Kövenden, június 14-én

tartott széki gyűlés kimondta, hogy minden harcképes férfinak szolgálatba kell lépnie, az így alakult nemzetőrség 3.-5. századát, valamint az egerbegyi és gyéresi nemzetőrséget Enyedre rendelték.[\[175\]](#) Októberben az Alsó-Fehér megyei harcokban 300 aranyosszéki és 120 tordai nemzetőr vett részt,[\[176\]](#) majd Kolozsvárra, illetve Csucsára vonultak. Kemény Farkas később belőlük szervezte meg a 72. honvédszászlóaljat.[\[177\]](#)

Fogaras-vidék

Az itteni nemzetőrség április végén alakulhatott meg. Május 10-én levelet intéztek a kormányzóhoz, melyben 500 fegyvert, és szabályzatuk megtekintését kérték.[\[178\]](#) A szabályzatot május 31-én küldték el. Ennek érdekessége az, hogy kikötötték: a vezér csak magyar lehet, a nemzetőrség nem mobilizálható. Az esküt az uralkodóra, és az erdélyi nagyfejedelemségre tették le.[\[179\]](#) Teleki válaszlevelében kijelentette, hogy a kért 500 fegyvert nem tudja kiutalni.[\[180\]](#) Augusztusban a főkapitány már csak 200-at kért, de annak kiutalása sem történt meg.[\[181\]](#)

Azt is jelentette a főkapitány, hogy a nemzetőrség lényegében megszűnt, mert az emberek a fegyverkiutalás elmaradása miatt a kedvüket veszítették.[\[182\]](#) Végül, még abban a hónapban, kaptak 100 fegyvert.[\[183\]](#) A nemzetőrség későbbi sorsáról semmit sem tudunk.

Székely székek

Marosszék

Marosszékben májusban alakult meg a nemzetőrség. A főkirálybíró levelet intézett a gubernátorhoz, melyben közölte, hogy minden 18. életévét betöltött férfit felvettek a nemzetőrségbe, és minél több fegyvert kérnek.[\[184\]](#) A szék közgyűlése két nap múlva azt jelentette, hogy a nemzetőrséget a vagyonosabb rétegből akarják kiállítani. Azt, hogy e kategórián mit értettek, nem részletezték, de a besorolás már csak azért is gyanús, mert igen magas létszámmal (20-25 000 fővel) számoltak.[\[185\]](#)

A magas létszám a kormányzónak is szemet szúrhatott, mert egy június 4-én kelt levelében kijelentette: csak azok vehetők fel, akik nem esnek a katonai összeírás hatálya

alá.[186] Az összeírás ellen sokan tiltakoztak, de végül is sikerült lecsillapítani az indulatokat.[187] Június 24-én a szék megismételte a fegyverek kiutalására vonatkozó kérelmét,[188] augusztusban pedig beküldte a nemzetőrség állapotáról szóló jelentését. A létszám 2573 fő volt. Azt is közölték, hogy az összeírásnak sokan ellenálltak.[189] Végül a nemzetőrség még abban a hónapban 400 fegyvert kapott.[190]

Külön kell foglalkoznunk a székelység "fővárosának" számító Marosvásárhely nemzetőrségével, mely már április közepén megalakult. A probléma ott jelentkezett, hogy a polgárokon kívül mások is be akartak lépni. A város 1000 példányban szabályzatot is készített, és április 18-án népgyűlést tartottak az ügyben.[191] Május 5-én már azt jelenthette a város, hogy a létszám meghaladja az 1000 főt, 1500 fegyvert kérnek és töltenyt a fegyverekhez.[192] A szabályzatot május 21-én terjesztették fel megerősítésre. A nemzetőrség ügyeinek intézésére 13 fős bizottmányt állítottak fel, melynek elnöke a főbíró volt. (3. cikkely). Egy század 150 főből állt. Ehhez a létszámhoz tartozott még egy kapitány, egy hadnagy, két strázsamester, tizenkét káplár, tizenkét alkáplár és egy dobos (6. cikkely). Az esküt a fejedelemre tették le (12. cikkely). A szabályzat azt is kimondta, hogy az őrsereg csak a város határain belül vethető be (16. cikkely).[193] Július 31-én a nemzetőrség szemlét tartott a város főterén; akkor 300 kovás fegyverrel, és 102 lándzsával rendelkeztek.[194]

A marosvásárhelyi nemzetőrség végül 855 főből állt, melynek részére a nyár folyamán 300 fegyvert utaltak ki.[195] Október végén Jakabos János őrnagy, nemzetőrparancsnok jelentést küldött az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak a helyzetről. Jelentése szerint a nemzetőrség 6 századból állt, az egyes századok parancsnokai a következők voltak: 1. század: Reich Károly, 2. század: Görög Károly, 3. század: Korondi Lajos, 4. század: Szabó Ádám, 5. század: Bálintith József, 6. század: Márkusfalvi János.[196]

Udvarhelyszék

A székben még májusban megalakult a nemzetőrség. A szervezés akkor még több helységben kedvező visszhangot váltott ki, különösen Udvarhelyen, gondot okozott azon-

620

ban a fegyverek és kiképző tisztek hiánya.[197] Május 27-én a gubernátor levelet intézett a szék főkirálybírájához és közölte, utasította a sorkatonaság tisztjeit, hogy képezzék ki a nemzetőrséget, amiért majd fizetést kapnak. A fegyverre vonatkozó igények kielégítését a későbbiekre halasztotta.[198] A nemzetőrségi összeírás annyira népszerűtlen volt, hogy az azt megtagadók ellen a főkirálybíró rögtönítelő bíraskodást kért.[199] A szék a gyulafehérvári raktárból 300 fegyvert kapott, ami messze az igények alatt maradt.[200] A szék nemzetőrsége augusztusban 11 791 főt számlált, 1066 fegyverrel.[201]

A városok közül Udvarhelyen alakult még számottevő nemzetőrség, létszáma 621 fő volt.[202] Bár 800 fegyvert kértek, csak 148-at kaptak.[203] Rendelkeztek még 40 vadászpuskával is.[204] A nemzetőrség őrnagyává október 28-án [205] Jánosy Józsefet[206] nevezték ki.

Csikszék

A Csíkban alakult nemzetőrsegről nagyon keveset tudunk. Ennek több oka is lehet. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a szék határőrvidék volt, és az összeírásban sokan csupán újabb kísérletet láttak arra, hogy őket határőri szolgálatra kötelezzék. Ennek ellenére a nemzetőrség megalakult, és pedig 5 000 fegyveres és 5 000 fegyvertelen személyből állt.[207] A felfegyverzett nemzetőrök magas száma ne

tévesszen meg minket, mert ebbe a létszámba a határőrök is beletartoztak, hiszen az Unió III. paragrafusa kimondta: a székely határőrök nemzetőröknek tekintendők.[\[208\]](#)A szék még a nyár folyamán igényelt 400 fegyvert, de arról, hogy a kiutalás ténylegesen megtörtént-e, nincs biztos adatunk.[\[209\]](#)

Külön nemzetőrség alakult még Csíkszeredán, létszáma 120 fő volt.[\[210\]](#)

621

Háromszék

A székben még április 11-én gyűlést tartottak, melyen elhatározták a nemzetőrség felállítását.[\[211\]](#) Mivel a szék határőrvidék volt, sokan a nemzetőri szolgálatban is határörködést láttak és ellenálltak az összeírásnak. A vonakodás oka abban rejlett, hogy áprilisban a határőrséget is át akarták alakítani nemzetőrséggé, és az újonnan létrejött nemzetőrség is ugyanúgy működött mint a határőrség.[\[212\]](#)

A nemzetőrség ügyeinek intézésére bizottnmányt állítottak fel, melynek elnöke a főkirálybíró volt.[\[213\]](#) Ez a bizottnmányt irányította az augusztusban végrehajtott összeírást, mely alól sokan kihúzták magukat, sőt összetűzések is voltak.[\[214\]](#) Érdeemes a kimutatást teljes terjedelmében közölni, mert ez az egyetlen olyan összeírás, mely fiúszékekre, illetve településekre lebontva közli a szolgálatra kötelezettek számát.[\[215\]](#)

a) Sepsziszék:

- Aldoboly: 35 fő,	- Kőröspatak: 34 fő,
- Angyalos: 33 fő,	- Laborfalva: 22 fő,
- Árkos: 44 fő,	- Lisznyó: 33 fő,
- Besenyő: 31 fő,	- Magyarós: 9 fő,
- Bikfalva: 47 fő,	- Málnás: 55 fő,
- Bodok: 41 fő,	- Nagyborosnyó: 53 fő,
- Egerpatak: 7 fő,	- Oltszem: 81 fő,
- Eresztevény: 13 fő,	- Réty: 62 fő,
- Étfalva: 12 fő,	- Sepsiszentgyörgy: 123 fő,
- Feldoboly: 12 fő,	- Szacsva: 19 fő,
- Fotos-Martonos: 13 fő,	- Szemerja: 15 fő,
- Gidófalva: 27 fő,	- Szentivány: 48 fő,
- Illyefalva: 49 fő,	- Szentkirály: 4 fő,

- Kálnok: 26 fő,	- Szotyor: 16 fő,
- Kilyén: 38 fő,	- Uzon: 104 fő,
- Kisborosnyó: 66 fő,	- Zalán: 39 fő,
- Komolló: 34 fő,	- Zoltán: 9 fő.
- Kökös: 38 fő,	Összesen: 1292 fő.

622

b) Kézdiszék:

- Albis: 67 fő,	- Kurtapatak: 24 fő,
- Almás: 57 fő,	- Lécfalva: 69 fő,
- Alsócsernáton: 118 fő,	- Lemhény: 122 fő,
- Alsótorja: 66 fő,	- Maksa: 36 fő,
- Béla falva: 18 fő,	- Markosfalva: 49 fő,
- Bereck: 85 fő,	- Martonfalva: 35 fő,
- Bita: 55 fő,	- Martonos: 38 fő,
- Csomortán: 15 fő,	- Matisfalva: 22 fő,
- Dálnok: 71 fő,	- Nyujtód: 73 fő,
- Esztelnek: 58 fő,	- Ozsdola: 59 fő,
- Felsőcsernáton: 41 fő,	- Polyán és Szentlélek: 367 fő,
- Felsőtorja: 30 fő,	- Sárfalva: 12 fő,
- Futásfalva: 14 fő,	- Szászfalva: 16 fő,
- Hatolyka: 11 fő,	- Szentkatolna: 60 fő,
- Ika falva: 33 fő,	- Várhegy: 7 fő.
- Kézdivásárhely: 416 fő,	Összesen: 2162 fő.

c) Orbaiszék:

- Barátos: 49 fő,	- Papolc: 85 fő,
- Cófalva: 19 fő,	- Páva: 54 fő,
- Gelence: 107 fő,	- Petőfalva: 41 fő,
- Haraly: 41 fő,	- Szörzse: 62 fő,
- Hilib: 8 fő,	- Tamásfalva: 33 fő,
- Imecsfalva: 27 fő,	- Telek: 42 fő,
- Kovászna: 88 fő,	- Zabola: 131 fő,
- Kőrös (Csomakőrös): 8 fő,	- Zágon: 213 fő.
- Páké: 21 fő,	Összesen: 1029 fő.

d) Miklósvárszék:

- Barót: 94 fő,	- Miklósvár: 57 fő,
- Bodos: 25 fő,	- Nagyajta: 69 fő,
- Bölön: 47 fő,	- Sepsibacon: 4 fő,
- Köpec: 20 fő,	- Szárazajta: 64 fő.
- Középajta: 51 fő,	Összesen: 431 fő.

623

Meg kell jegyeznünk, hogy a határőrök nem estek ezen összeírás hatálya alá.

A szék már májusban kért fegyvert, és a nyár folyamán 500 darabot ki is utaltak a számukra.[\[216\]](#) A nagyobb helységek nemzetőrségei közül ki kell emelnünk a sepsiszentgyörgyit, amely már áprilisban megalakult.[\[217\]](#) Augusztus 28-án a főbíró azt jelentette a gubernátornak, hogy a nemzetőrség sem fegyverzettel, sem öltözetrel nem rendelkezik.[\[218\]](#) Bonyolította a helyzetet, hogy a nemzetőrség és a határőrezred között ellentétek támadtak.[\[219\]](#)

A kézdivásárhelyi tanács júliusban kért fegyvert és lőszert 360 fős nemzetőrsége számára. A kérést a gubernátor a főhadparancsnoksághoz továbbította, és addig is kérte, hogy a város határőrségi raktárából

400 fegyvert utaljanak ki.[\[220\]](#) A nemzetőrség létszáma augusztusban 416 főre nőtt.[\[221\]](#)

A helyi kezdeményezések közül különös figyelmet érdemel Ozsdola községé, ahol Nemes Ábrahám helyi birtokos szervezte meg a nemzetőrséget.[\[222\]](#) Létszáma 170 fő volt és a szervező augusztusban 40 lőfegyvert kért a felszerelésük kiegészítésére.[\[223\]](#)

Szászföld

A szász nemzetőrség sajátos jellege miatt külön fejezetet érdemel. Bár a magyar nemzetőrsekkel együtt jött létre, különállását mindig megőrizte. Noha a Királyföld lakóinak többsége akkor már román volt, a nemzetőrség alapvetően szászokból állt és mindvégig azok fegyveres milíciája maradt.[\[224\]](#) Külön kell tárgyalnunk Brassó és Szászvárosszék esetét. Ennek oka abban rejlik, hogy e két territórium mindig is nyitottabb volt, és kereste a más nemzetiségekkel való kompromisszumot.

a nemzetőrség felállítására az első javaslatot március 22-én terjesztette a nemzeti egyetem elé Albrichsfeld brassói polgármester. Március 27-én hasonló javaslatot nyújtott be a segesvári tanács is.[\[225\]](#) E kérelmek hatására adta ki a comes a nemzetőrsek felállítására vonatkozó irányelveket. A nemzetőrséghez tartozás feltételei nem tértek el a magyarországitól, annál érdekesebb volt ellenben a szervezet. A nemzetőrség tiszteletbeli

624

vezetője a szászok ispánja volt, a tiszteket a helyi hatóságok ajánlására a századok választották, ám a comes nevezte ki őket. Az esküt az isten és az uralkodó után Erdély és a szász nemzet törvényeire tették le.[\[226\]](#) Ebből is nyilvánvaló, hogy a szászok a nemzetőrséget független, saját érdekeiket védelmező milíciaként képzelték el, és hozták létre.

Minden település nemzetőrségének saját zászlója volt, egyik oldalán a hét várral és körirattal ("Ad Retinendam Coronam"), másik oldalán a tizenegy szász szék címerével és a következő felirattal: "Für Fürst, Recht und Vaterland"[\[227\]](#)

Aránylag kevés problémával járt a nemzetőrség megalakítása Nagyszebenben, Segesvárott és Medgyesen: a helyi evangélikus líceumok diákjai voltak a kezdeményezők. A segesvári diákszázad G. D. Teutsch-t, a későbbi történetírót választotta századosának. Nagyszebenben a jogi fakultás diákjaiból jött létre a nemzetőrség 12. százada. A szászok egyeteme elfogadta a polgárok által választott tiszteket, és április 3-án megkezdődhetett az utca szerinti összeírás. 1450 alkalmas egyént találtak, két zászlóaljat állítottak fel. Egy zászlóalj hat századból állt. [\[228\]](#)

Brassóban Albrichsfeld főbíró felszólította a polgárokat, hogy olyan tiszteket válasszanak, akikben feltétlenül megbíznak, így sok román is belépett.[\[229\]](#)

A többi székben már elég korán kiéleződtek az ellentétek a szászok és a más nemzetiségűek között. Köhalomszékben az összeírt 430 személyből 308 volt szász, és 124 román. Április 9-én kellett volna a nemzetőrségnek megalakulnia, de amikor a rendeletet felolvasták, a románok szembeszegültek, a nemzetőrségben a katonáskodás újabb formáját látták.[\[230\]](#) A román községek mellett a székhez tartozó Kóbor és Halmágy magyar lakosságú falvak is tiltakoztak az összeírás ellen.[\[231\]](#) Sikertelen volt a románok bevonása Szászsebeszékben is.[\[232\]](#) A székhez tartozó Lámkeréken az összeíráskor a falu lakosai felmondták az engedelmességet, és elkergették a jegyzőt.[\[233\]](#) Besztercén a lakosság a szabad

belépés mellett foglalt állást.[\[234\]](#) Hasonló problémák jelentkeztek Nagysink és Szerdahely székekben is.[\[235\]](#)

Szászvárosban a magyarok és a románok külön alakítottak nemzetőrséget. Az előbbi létszáma 200 fő volt.[\[236\]](#) Ezen kívül a Királyföldön 180 fegyveres magyar nemzetőr szolgált, nem számítva Köhalomszéket, ahol szintén létezett 180 fős magyar nemzetőrség.[\[237\]](#)

625

Az állandó viszályok miatt a comes a helyi vezetőkre bízta a rendelet végrehajtását. Ez azonban csak a városokra volt igaz, mert a falvaknak sürgősen meg kellett alakítaniuk a maguk nemzetőrségét.[\[238\]](#)

A szász nemzetőrség összesen 1000 fegyvert kapott: Nagyszeben hatszázat, Segesvár és Medgyes egyaránt kétszázat. Beszterce a 2. román határőrezred (Naszód) készletéből kapott kétszáz puskát.[\[239\]](#) Szerdahely és Szászváros nem kapta meg az igényelt 500 fegyvert.[\[240\]](#)

A nemzeti egyetem vásárlás útján akarta a hiányzó 5000 fegyvert beszerezni, de kezdeményezése Köhalom és Nagysink székek ellenállásán megbukott.[\[241\]](#)

A szász nemzetőrök részt vettek a magyar nemzetőrök lefegyverzésében. Gedeon tábornok Marosvásárhely elleni támadásában 170 szász nemzetőr harcolt.[\[242\]](#) Ennek ellenére harci értéküket még Puchner sem becsülte sokra.[\[243\]](#)

A román nemzetőrség

Ezen fejezetben a III. balázsfalvi román nemzeti gyűlés által elrendelt katonai szervezést akarjuk felvázolni. Mivel mintájául a magyar nemzetőrök szervezése szolgált, indokolt a téma külön fejezetben való tárgyalása. Az egyes városokban alakult külön román nemzetőrök, valamint a királyföldi románok magatartása már említésre került, így arra csak utalás történik.

A külön román nemzetőrség igényét már az első balázsfalvi gyűlésen megfogalmazták (10. pont).[\[244\]](#) A balázsfalvi pontokat Saguna püspök vitte Bécsbe. Az önálló nemzetőrségre vonatkozó igény felvetésére az uralkodó azt felelte, hogy azt már az áprilisi törvények biztosítják.[\[245\]](#) E választ a főpásztori körlevelében (július vége) Saguna úgy interpretálta, hogy az uralkodó engedélyezte a külön román nemzetőrség felállítását.[\[246\]](#) Ennek szellemében a románok több helységben kiléptek a nemzetőrségből, és külön nemzetőröket alakítottak.[\[247\]](#)

Szeptembertől a román nemzeti komité fő feladataként a nép lefegyverzését jelölte meg. [\[248\]](#) Azt is követelték, hogy nemzetőrük a főhadparancsnokság alá tartozzék.[\[249\]](#)

A III. balázsfalvi gyűlés (szeptember 25.) után a hazatérő küldöttek megkezdték a nép lefegyverzését. Erdélyt 9 prefektúrára osztották (egy prefektúra alá általában 30

626

helység tartozott), élükön a prefektek és az alprefektek álltak.[\[250\]](#) A prefektúrák tribusokra tagolódtak. A

tribusok előjárója a tribun és az altribun volt. A tribun katonai és politikai feladatokat egyaránt ellátott. A falusi csapatok élére centuriókat választottak. Mindenhol megtörtént a tűzfegyverek számbavétele, beszerzése, lándzsák készítése. Falvanként egy-egy lovas decuriát is felállítottak. A lovasok lándzsával és két pisztollyal rendelkeztek. A csapatok az esküt a templom előtt tették le a császárra és a balázsfalvi pontokra.[\[251\]](#)

A román légiókat Puchner a magyarok "lefeegyverzésére" használta, bár harcértéküket, akárcsak a szászokét, maga sem becsülte sokra.[\[252\]](#)

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések

Levéltári anyagok a Magyar Országos Levéltárból

GT Pr.	Gubernium Transylvanicum. Elnökségi iratok. F. 37.
Min. eln.	Miniszterelnök elnöki iratai. H. 2.
ONÖHT	Országos Nemzetőrségi Haditanács. Közösen Kezelt Általános Iratok. H. 92.
R 32.	1848/49-es nyomtatványok. R 32.
Vay iratok	Vay Miklós kormánybiztosi iratai. H. 113.

Forráskiadványok, emlékezések

<i>Berzenczey, 1873.</i>	<i>Berzenczey László:</i> Nyílt jelentés. Kolozsvár, 1873.
<i>Deák, 1943.</i>	<i>Deák Imre:</i> 1848, a szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták. Budapest, 1943.
Documente	Revolutia de la 1848-1849 din Transilvani. I. k. (Red. <i>Stefan Pascu, Viktor Cherestesi</i>) Bucuresti, 1977. (II. k.: Bucuresti, 1979.; III. k.: Bucuresti, 1982.; IV. k.: Bucuresti, 1988.; V. k.: Bucuresti, 1992.)
<i>Ellenőr</i>	<i>Ellenőr.</i> Kolozsvár, 1848. (Szerk.: <i>Kővári László, Dózsa Dániel</i>).
<i>Erdélyi Híradó</i>	<i>Erdélyi, majd Kolozsvári Híradó.</i> Kolozsvár, 1848.
<i>F. Kiss, 1989.</i>	<i>F. Kiss Erzsébet</i> (szerk.): Az 1848-1849.-évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek. Budapest, 1989. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok. 15.)
<i>Gyalókay, 1923.</i>	<i>Gyalókay Jenő:</i> Puchner Anton hadijelentése az erdélyi állapotokról. <i>Levéltári Közlemények</i> , 1923. 334-341. o.
<i>Jakab, 1880.</i>	<i>Jakab Elek:</i> Szabadságharcunk történetéhez. Budapest, 1880.

Kővári, 1861/a.*Közlöny**Pap*, 1868.

TL

V. Waldapfel, 1950.*Kővári László* (szerk.): Okmánytár az 1848-49-ki erdélyi eseményekhez. Pest, 1861.*Közlöny*. Pest, 1848. (Szerk.: *Gyurmán Adolf*).*Pap Dénes*: Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez. I-II. k. Pest, 1868.

Történeti Lapok. Kolozsvár.

V. Waldapfel Eszter: A forradalom és szabadságharc levelestára. I. k. Budapest, 1950.**Feldolgozások***Bakk*, 1880.*Bona*, 1987.*Bona*, 1988.*Egyed*, 1979.*Egyed*, 1994.*Göllner*, 1967.*Kádár*, 1890.*Kovács*, 1895.*Kővári*, 1861.*Orbán*, 1872.*Orbán*, 1986.*Sárközi*, 1974.*Bakk Endre*: Az 1848-49-ki szabadságharcz alatti események Vízaknán. Budapest, 1880.*Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. Budapest, 1987.*Bona Gábor*: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988.*Egyed Ákos*: Háromszék. 1848-49. Bukarest, 1979.*Egyed Ákos*: Kossuth és a székelyek 1848-ban. *Századok*, 1994/5. 831-872. o.*Carl Göllner*: Die siebenbürgen Sachsen in den Revolutionsjahren 1848-1849. Bukarest, 1967.*Kádár József*: Belső-Szolnok és Doboka vármegye története. 1848-49. Ds, 1890.*Kovács Gyárfás*: A bányavidéki római katolikus esperesi kerület plébániáinak története. Szamosújvár, 1895.*Kővári László*: Erdély története 1848-49-ben. Pest. 1861.*Orbán Balázs*: A székelyföld leírása. V. k.: Aranyosszék. In: A székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból. I-V. Pest, 1868-1872.*Orbán Balázs*: Torda város és környéke. I-II. k. Budapest, 1986.*Sárközi Zoltán*: Az erdélyi szászok 1848-49-

<i>Szigethy</i> , 1868.	ben. Budapest, 1974. <i>Szigethy Miklós</i> : Adatok a XI. honvédszászlóalj történetéhez. Kolozsvár, 1868.
<i>Szilágyi</i> , 1898.	<i>Szilágyi Farkas</i> : Alsó-Fehér vármegye 1848-49-ben. Nagyenyed, 1898.
<i>Szőcs</i> , 1972.	<i>Szőcs Sebestyén</i> : A kormánybiztosi intézmény kialakulása 1848-ban. Budapest, 1972.
<i>Trócsányi</i> , 1956.	<i>Trócsányi Zsolt</i> : Az erdélyi parasztság története. Budapest, 1956.
<i>Urbán</i> , 1973.	<i>Urbán Aladár</i> : A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973.
<i>Urbán</i> , 1980.	<i>Urbán Aladár</i> : A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában. <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> , 1980./3. 405-420. o.
<i>Varga</i> , 1995.	<i>Varga János</i> : Magyarok és románok 1848-49-ben. Budapest, 1995.

[<Back to contents>](#)

[1] *Urbán*, 1973.

[2] *Jakab*, 1880. 86. o.

[3] *F. Kiss*, 1989. 38. o.

[4] *Urbán*, 1973. 30-32. o.

[5] Uo. 68. o.

[6] *Göllner*, 1967. 76. o.

[7] *Varga*, 1995. 18. o.

[8] *Varga*, 1995. 31. o.

[9] ONöHT 1974. Az Országos Nemzetőrségi Haditanács levele a kolozsvári toborzási bizottmányhoz. Dátum: július 24.

[10] Annak ellenére sem, hogy egyes székelyföldi képviselők erőteljes agitációval próbálták meg a nemzetőrség intézményét népszerűsíteni. (pl. Berzenczey László: Felhívás a székelység körében nemzetőrség alakítására. Dátum: május 15. [R 32. 4. cs. 260.]

[11] *V. Waldapfel*, 1950. I. k. 286-289. o. István főherceg levele Esterházy Pál hercegnek. Dátum: június.

8.

[12] Documente, V. 232. Az Unió III. cikkelye kimondta, hogy a székely határőrök nemzetőröknek tekintendők.; *Egyed*, 1994. 842. o.

[13] *Urbán*, 1980. 418. o.

[14] Vay iratok, 3. doboz. 1213. Batthyány levele Vaynak. Dátum: szeptember 21.

[15] *Deák*, 1943. 206. o. gr. Kun Gotthárd Hunyad megyei főispán levele Vay Miklósnak. Dátum: október 17. Ebben javasolta az erdélyi nemzetőrségek összevonását.; Alsó-Fehér megyében a magyar települések nemzetőrseit Nagyenyed körül akarták összevonni, de ezen rendelkezést a kistelepülések fenyegetettségük miatt nem tudták végrehajtani. (*Szilágyi*, 1898. 107. o.) Hasonló kísérlet történt Kolozs megyében is. (Vay iratok, 4. doboz. 1709.); sikeres volt viszont az összpontosítás Tordán és környékén. (Vay iratok, 5. doboz. 1873.)

[16] *Kővári*, 1861./a. XLVII.

[17] *Jakab*, 1880. 76. o.

[18] Documente, I. 85.

[19] Br. Splényi Mihály (1804-1849) nemzetőr őrnagy. Kilépett százados (11. huszárezred) és megyei főszolgabíró. 1848. X. 30-tól őrnagy a Kolozs megyei nemzetőrségnél. Kolerában halt meg. (*Bona*, 1987. 295. o.)

[20] *Ellenőr*, 3. sz. Dátum: május 9.

[21] Uo. 7. sz. Dátum: május 16.

[22] Uo. 6. sz. Dátum: május 14.

[23] *Jakab*, 1880. 243. o.; 300. o.

[24] Documente, I. 85.

[25] Uo.; ONöHT 1974. A kolozsvári toborzási bizottmány jelentése az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. Dátum: július 23. A helyi nemzetőrség 11 gyalogos, egy vadász és egy lovas századokból áll. Összesen 974 kovás fegyverrel rendelkeznek.

[26] Documente, IV. 240. Teleki József levele a kolozsvári főbírónak. Dátum: április 27.

[27] Uo. 74. Dátum: május 18.

[28] Vay iratok, 2. doboz. 735.

[29] GT Pr. 298. csomó. 2104. A kolozsvári főbíró levele Telekinek. Dátum: augusztus 5.

[30] Vay iratok, 5. doboz. 1802.

- [31] Vay iratok, 5. doboz. 1954. Dátum: november 5.
- [32] Vay iratok, 6. doboz. 2035. Mikes János levele Vaynak. Dátum: november 6.
- [33] *Ellenőr*, 93. sz. Dátum: október 13.
- [34] *Kővári*, 1861. 11. o.
- [35] *Közlöny*, 39. sz. Dátum: július 18.
- [36] Vay iratok, 4. doboz. 1709. Kolozs megye levele Vay-nak. Dátum: október 25.
- [37] Vay iratok, 5. doboz. 2019. Majthényi Pál főispán levele Vaynak.; Jakab Elek szerint a megyében 3411 főt írtak össze nemzetőri szolgálatra, de a tényleges létszám csak 485 fő volt. (*Jakab*, 1880. 300. o.) Ugyanerről a létszámról tudósít a *Közlöny* is. ((95. sz. Dátum: szeptember 12.) Ezen létszámváltozásnak talán a szeptemberben elrendelt népfelkelés lehet a magyarázata, hiszen a népfelkelőket is nemzetőröknek tekintették.
- [38] Vay iratok, 2. doboz. 576. Mikó Imre levele Vaynak. Dátum: augusztus 1.
- [39] Documente, V. 145. Teleki József levele a Kolozs megyei alispánnak. Dátum: június 2.
- [40] Vay iratok, 7. doboz. 1789.
- [41] Berzenczey Antal (1810-?), birtokos, nemesi származású (Csapó, Küküllő megye). 1848 X. 18-tól a kolozs megyei gyalogos nemzetőrség őrnagya. 1849. I. 15-től honvéd őrnagy, majd II. 14-től alezredes. A szabadságharc végéig Kolozsvár térparancsnoka. (*Bona*, 1987. 108. o.)
- [42] Gyarmathy Sándor, nemesi származású. 1848. XI. 6-tól százados a 32. honvédszászlóaljnál. XI. 18-tól nemzetőr őrnagy Kolozs megyében. Decemberben fogságba esik, és a későbbi sorsa ismeretlen. (*Bona*, 1987. 165. o.)
- [43] Vay iratok, 6. doboz. 2019. Majthényi főispán levele Vaynak (november eleje).
- [44] Vay iratok, 6. doboz. 2108. Dátum: november 11.
- [45] Vay iratok, 2. doboz. 537. Mikó Imre levele Vaynak. Dátum: augusztus 8.; A megalakulásról tudósított az *Erdélyi Híradó*, (32. sz., július 25.)
- [46] *Pap*, 1868. II. 313. o. Zeyk Károly jelentése az OHB-nek. Dátum: október 8.
- [47] Documente, V. 117. Dátum: május 31.
- [48] GT Pr. 297. csomó. 1437. Dátum: június 3.
- [49] *Jakab*, 1880. 300. o.; GT Pr. 300. csomó. 2342. A város levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 22. Ebben közölték, nehezíti az alakulást, hogy a nemzetőri szolgálatban sokan katonáskodást látnak. Fegyverrel és öltözettel nem rendelkeznek. Ekkor küldték be a szabályzatukat is, mely 41 cikkelyből állt.
- [50] Vay iratok, 7. doboz. 2206.

[51] *Ellenőr*, 10. sz. Dátum: május 21.

[52] *Kádár*, 1890. 24. o.; 27. o.; Documente, III. 240. Teleki József levele a kolozsvári főbírónak. Dátum: április 27.; a töltényekre: Documente, IV. 74. Teleki levele a kolozsvári főbírónak. Dátum: május 18.

[53] *Kádár*, 1890. 25. o.

[54] Uo. 28. o.

[55] GT Pr. 298. csomó. 2122. Dátum: augusztus. 6.

[56] *Kővári*, 1861. 11. o.

[57] *Kádár*, 1890. 50-53. o.; *Jakab*, 1880. 241. o., 470. o.; GT Pr. 299. csomó. 2188. A megye levele Telekinek. (augusztus eleje); Meg kell jegyeznünk, hogy a szamosújvári nemzetőrség aligha lehetett felfegyverezve, mert még október végén is 500 darab fegyvert kértek az Országos Honvédelmi Bizottmánytól. (Min. eln. iktatószám nélkül. Dátum: október 25.); Szék városában a nemzetőrség még májusban megalakult. (GT Pr. 300. csomó. 2298. A város levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 12.)

[58] Makray László (1815-1876): Belső-Szolnok megyei középbirtokos család sarja. Kilépett gyalogos hadnagy. 1849. II. 3-tól őrnagy a Mátyás huszárezredben, majd ezredes. Aradon 16 évi várfigságra ítélik, de 1850-ben kegyelmet kap. (*Bona*, 1987. 228. o.)

[59] *Kádár*, 1890. 64. o.

[60] *Trócsányi*, 1956. 451. o.; az ütközetről tudósít: *Kossuth Hírlapja*, 117. szám november 14.

[61] *Szilágyi*, 1898. 21-22. o.

[62] Documente, I. 173. A főispán levele Teleki kormányzónak.; *Kővári*, 1861. 12. o.

[63] Uo. 229. Dátum: április 9.

[64] Documente, II. 245.

[65] *Szilágyi*, 1898. 23. o.

[66] GT Pr. 295. csomó. 1059. A megye levele Telekihez. Dátum: május 19.

[67] Vay iratok, 2. doboz. 386. Kemény István levele Vaynak. Dátum: augusztus 22.

[68] *Szilágyi*, 1898. 86. o.

[69] Uo. 192. o.

[70] Uo. 22. o.

[71] Uo.

[72] Vay iratok, 2. doboz. 221. Dátum: augusztus 19.

[73] Inczedy Samu (1811-1893). 1848. VI. 19-től százados a 4. honvédszászlóaljnál. XI. I.-től nemzetőr őrnagy Alsó-Fehér vármegyében. XII. 20-tól a XI. honvédszászlóalj parancsnoka. 1849 júniusától a kolozsvári dandár parancsnoka, és Zsibónál teszi le a fegyvert. A császári hadseregbe közlegényként sorozták be. (Bona, 1987. 181-182. o.)

[74] Szilágyi, 1898. 22. o.

[75] Documente, II. 141. A nagyenyedi főbíró levele Teleki gubernátorhoz. Dátum: április 21. Közli, hogy a főhadparancsnokság nem hajlandó fegyvert adni.; uo. 240. Teleki levele a kolozsvári főbíróhoz. Dátum: április 27. Az enyedi nemzetőrség 200 darab fegyvert fog kapni.; Jakab, 1880. 300. o.

[76] Például: Kemény István főispán egyik, július 7-én kelt levelében 350 rendes, és 550 kovás puskát kért az egyedi nemzetőrség számára. (Vay iratok, 2. doboz. 38.); Válasz: Teleki kormányzó a kérést nem tudta teljesíteni. (GT Pr. 298. csomó. 1876. Dátum: július 19.)

[77] Ellenőr, 68. sz. Dátum: augusztus 31.

[78] Vay iratok, 5. doboz. 1994. november eleje. Mikes Kelemen levele Vaynak.; Szilágyi 1898. 192-194. o.; Szigethy, 1868. 13-15. o.

[79] Szilágyi, 1898. 23. o.

[80] GT Pr. 296. csomó. 1260. Dátum: május 11. Közli: Documente, III. 282.

[81] Szilágyi, 1898. 23. o.; Más források szerint, még június végén sem rendelkeztek fegyverrel. (Ellenőr, 27. sz. Dátum: június 20.)

[82] GT Pr. 300. csomó. 2307. A főbíró levele a gubernátornak. Dátum: augusztus 23.

[83] Uo.

[84] Uo. 124-132. o.

[85] Bakk, 1880. 14. o.

[86] Uo.

[87] Documente, V. 28. Dátum: május 27.

[88] Szilágyi, 1898. 25. o.; Bakk, 1880. 40. o.

[89] Bakk, 1880. 14. o.

[90] Documente, V. 28.

[91] GT Pr. 297. csomó. 1499. A válaszlevél dátuma: június 12.

[92] Bakk, 1880. 16-17. o.

[93] Uo.

[94] Uo. 18. o.; *Szilágyi*, 1898. 25. o.

[95] *Bakk*, 1880. 18-19. o.

[96] Uo. 94-97. o. A nemzetőrség csak úgy volt hajlandó letenni a fegyvert, ha a császári katonaság biztosítja a személy- és vagyonbiztonságot.

[97] GT Pr. 296. csomó. 1007. Dátum: május 1.

[98] *Szilágyi*, 1898. 24. o.

[99] Documente, IV. 240. Teleki levele a kolozsvári főbírónak. Dátum: április 27.; Uo. 74. Dátum: május 18.

[100] Documente, II. 289. Abrudbánya levele Telekinek. Dátum: április 29.

[101] *Szilágyi*, 1898. 147. o.

[102] Uo. 135. o.

[103] Uo. 24. o.

[104] *Kovács*, 1895. 155. o.

[105] *Szilágyi*, 1898. 63. o.

[106] *Kovács*, 1895. 154-155. o.

[107] Uo.

[108] *Szilágyi*, 1898. 24. o.

[109] Documente, IV. 109. Nagy Károly abrudbányai főbíró levele Teleki gubernátorhoz. Dátum: május 19.

[110] *Szilágyi*, 1898. 24. o.

[111] Uo.

[112] Documente, IV. 208. Teleki levele az Alsó-Fehér megyei főispánnak. Dátum: május 23.

[113] *Szilágyi*, 1898. 26. o.

[114] Uo. 25. o.

[115] Uo. 26. o.

[116] Uo. 27. o.

- [117] Uo. 28. o.
- [118] Uo. 118-192.
- [119] GT Pr. 300. csomó. Gr. Kálnoky Dénes főispán levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 13.
- [120] Uo. Itt elsősorban a Háromszékkal határos községekre gondolunk.
- [121] Documente, IV. 138. Gr. Kálnoky Dénes főispán levele Teleki kormányzóhoz. Dátum: május. 20.
- [122] Uo.
- [123] Uo. 277. Teleki válaszlevele. Dátum: május 25.
- [124] Documente, V. 35.
- [125] GT Pr. 300. csomó. 2254. Gr. Kálnoky Dénes főispán levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 13.; *Jakab*, 1880. 300. o.; A karatnai nemzetőrség már május 23-án megalakult, és a létszáma ekkor 50 fő volt. (*Ellenőr*, 11. sz. Dátum: május 23.)
- [126] Uo. 302. o.
- [127] *Trócsányi*, 1956. 339. o.
- [128] Documente, II. 246. Haller főispán levele Teleki kormányzónak. Dátum: április 27.
- [129] Documente, III. 106.
- [130] Szentpáli József, megyei hivatalnok Küküllő vármegyében. 1848. IX. 22-től nemzetőr őrnagy ugyanitt. 1849. I. 21-től honvéd őrnagyként Debrecen térparancsnoka. Kétévi vizsgálati fogság után szabadult. (*Bona*, 1987. 307. o.); Documente, IV. 84.
- [131] Vay iratok, 2. doboz. 479.
- [132] Vay iratok, 7. doboz. Vegyes iratok. 1789.
- [133] *Jakab*, 1880. 300-302. o.
- [134] GT Pr. 300. csomó. 2348. Küküllő megye főispánjának levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 25. Ekkor küldték be a 22 cikkelyből álló szabályzatukat is.
- [135] ONöHT 4312.; Az átalakításról a *Közlöny* is tudósított. (119. sz. Dátum: október 7.)
- [136] *Ellenőr*, 73. sz. Dátum: szeptember 8.
- [137] ONöHT 3837. A megye jelentése az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. Dátum: szeptember 18.
- [138] Uo. 4108.

[139] *Trócsányi*, 1956. 372. o.

[140] GT Pr. 296. csomó. 1261. Dátum: május 20.

[141] GT Pr. 300. csomó. 2223.; Ugyanezen a napon küldték el a szabályzatukat is, mely 14 cikkelyből állt. (GT Pr. 300. csomó. 2295.)

[142] *Jakab*, 1880. 300. o.

[143] *Ellenőr*, 20. sz. Dátum: június 8.; nehezítette a szervezést a felszerelés hiányossága is. (GT Pr. 300. csomó. 2242. Gr. Kun Gotthárd főispán levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 12.)

[144] GT Pr. 299. csomó. 2112. A megye levele Teleki kormányzónak. (Augusztus); Vajdahunyadon már július elején megtörtént a megalakulás. (*Ellenőr*, 20. sz. július. 8.)

[145] Documente, V. 97. Teleki levele Hunyad vármegyének. Dátum: május 31.

[146] Uo. 151.; A dévai nemzetőrség létszámáról tudósított a *Közlöny* is. (112. sz. Dátum: szeptember 30.)

[147] *Jakab*, 1880. 300. o.; A dévaiak részére kiutalt fegyvert a megye már július végén is kevésnek tartotta. (Vay iratok, 2. doboz. 464. A megye levele Vayhoz. Dátum: július 21.; *Szőcs*, 1972. 153. o.)

[148] ONöHT 4492. Közölte azt is, hogy a megyét általános veszély fenyegeti, ezért 600 fős nemzetőrségük részére 400 darab fegyvert kérnek.

[149] *Erdélyi Hiradó*,. 69. sz. Dátum: szeptember 28.

[150] *Trócsányi*, 1956. 388. o.

[151] Uo. 424. o.

[152] Br. Kemény Farkas (1796-1852), kilépett huszár főhadnagy. 1848. IX. 11-től a torda-aranyosszéki nemzetőrség parancsnoka. 1849. I. 23-tól honvéd alezredes, dandárnok az erdélyi hadseregben. IV. 7-től ezredes, a gyulafehérvári ostromsereg, majd a kolozsvári hadosztály parancsnoka. A fegyvert Zsibónál tette le, és Londonba emigrált. (*Bona*, 1987. 194. o.); Kemény Farkast augusztus 29-én nevezték ki a tordai nemzetőrség őrnagyává. (ONöHT 3097.)

[153] *Orbán*, 1986. I. 407. o.

[154] *Ellenőr*, 12. sz. Dátum: május 25.

[155] Documente, II. 240. Teleki József levele a kolozsvári főbírónak. Dátum: április 27.

[156] Documente, IV. 74. Teleki levele Kolozsvárnak. Dátum: május 18.

[157] Documente, III. 66. A tordai főhadnagy levele Telekinek. Dátum: május 2.

[158] GT Pr. 299. csomó. 2032. Mezei István tordai főhadnagy levele Teleki kormányzónak. Dátum: július 28.

[159] ONöHT 2678. Dátum: augusztus. 18.

[160] *Orbán*, 1986. I. 519-520. o.; Vay iratok, 6. doboz. 2025. Vay levele a tordai honvédelmi bizottmánynak. Dátum: november 8.

[161] GT Pr. 295. csomó. 934. A széki főkirálybíró levele Teleki gubernátorhoz. Dátum: április 30.

[162] Uo. 1335.

[163] Vay iratok, 7. doboz. Vegyes iratok. 1789.

[164] GT Pr. 299. csomó. 2124.; Vay iratok, 3. doboz. 230. Dátum: augusztus 28. Itt már csak 300 darab fegyvert kérnének.

[165] Documente, IV. 63. Boncza Sámuel jegyző levele Aranyosszék főkirálybírájának. Dátum: május 17.; Elsősorban a szegényebbek vonakodtak a nemzetőri szolgálatról. (GT Pr. 300. csomó. 2328. A szék levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 20.)

[166] *Jakab*, 1880. 300. o.

[167] *Jakab*, 1880. 300. o. A felvinci őrsereg május végén 200 főt számlált. (*Ellenőr*, 11. sz Dátum: május 23.); A város július 21-én 300 kovás fegyvert kért 300 fős nemzetőrsége részére (Vay iratok, 2. doboz. 658.); A felvinci nemzetőrség kiképzésére a főhadparancsnokság szeptember elején altiszteket küldött. (Vay iratok, 3. doboz. 1024. Puchner Vayhoz. Dátum: szeptember 9.)

[168] GT Pr. 299. csomó. 2175. A szék levele Teleki kormányzónak (augusztus); GT Pr. 300. csomó. 2253. A szék levele a guberniumhoz. Dátum: augusztus 18. Ez tartalmazza a falvankénti összeírást és fegyverkimutatást. E szerint a székben a nemzetőrség létszáma 1554 fő volt, rendelkeztek 265 kovás fegyverrel, 122 lándzsával, 39 karddal és 44 pisztollyal.; *Közlöny*. 62. sz. Dátum: augusztus 10.

[169] Benő István (1799-1867), kismemesi származású (örmény eredetű). Részt vesz az erdélyi harcokban. 1848. VII. 14-től honvéd őrnagy, a 134. honvédszászlóalj parancsnoka. Dévánál kapitulált. 10 év várfogságra ítélik, de 1852-ben kegyelmet kapott. (*Bona*, 1987. 107. o.)

[170] Vay iratok, 4. doboz. 1562. A szék levele Vaynak. Dátum: október 18.; Benő Istvánt október 28-án nevezték ki Aranyosszék nemzetőr őrnagyává. (ONöHT 6910.)

[171] ONöHT 4308. A szék levele a miniszterelnöknek. Dátum: szeptember 4. Ebben közlik, hogy a rendes nemzetőrség mobilissá alakítása folyamatban van. Az ügyel Zudar Károly van megbízva, és 6 század ilyen nemzetőrségre lehet számítani.; Vay iratok, 5. doboz. 1846. Vay levele az OHB-hez. Dátum: november 1.; Benő István őrnagy levele az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz. Dátum: október 29. (ONöHT 7364.)

[172] Vay iratok, 5. doboz. 1873. Cserey Ignác levele Vay Miklósnak. Dátum: október 31.; ONöHT 8014. Benő István őrnagy jelentése az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz. dátum október 30. Ebben a szék nemzetőrségét két részre osztja: 1. Alsó járás: Kocsárd, Harasztos, Pollyán (321 fő) és Vinc városa. (247 fő); 2. Felső járás: Csegez, Várfalva, Rékos-Kövesd, Bágyon, Kertied, Métköz, Sinfalva, Kétszentmihály (1045 fő). Az összlétszám 1613 fő. A felszereltségről október 17-én küldött jelentést a szék az Országos Nemzetőrségi Haditanács részére. (ONöHT 6149.) E szerint rendelkeznek 300 kovás fegyverrel, 235 saját fegyverrel, 543 lándzsával és 478 vasvillával.

- [173] *Trócsányi*, 1956. 400. o.; *Orbán*, 1872. 148. o.
- [174] *Trócsányi*, 1956. 401. o.
- [175] *Orbán*, 1872. 165. o.
- [176] *Szilágyi*, 1898. 108. o.
- [177] *Szigethy*, 1868. 28. o.
- [178] GT Pr. 296. csomó. 1254.; *Jakab*, 1880. 241. o.
- [179] GT Pr. 297. csomó. 1382.
- [180] Uo.
- [181] GT Pr. 299. csomó. 2124./a.
- [182] GT Pr. 299. csomó. 2165.
- [183] Vay iratok, 7. doboz. Vegyes iratok. 1789.
- [184] GT Pr. 297. csomó. 1390. Dátum: május 21.
- [185] Documente, IV. 223. Dátum: május 23.; A május 12-én tartott népgyűlésen (Marosvásárhely) nagyfokú ellenszenv nyilvánult meg az intézmény ellen, mert sokan határőri szolgálnak tekintették. Berzenczey László saját érdemének tudja be az ellenszenv feloldását. (*Berzenczey*, 1873. 13. o.)
- [186] Documente, V. 185.
- [187] *Berzenczey*, 1873. 17. o.
- [188] GT Pr. 298. csomó. 1770.
- [189] GT Pr. 299. csomó. 2180.; Ennek hatására bevezették a rögtönítélő bíraskodást. (Vay iratok, 2. doboz. 5. A szék levele Vayhoz. Dátum: június 28.; *Szőcs*, 1972. 147. o.)
- [190] *Jakab*, 1880. 240. o.
- [191] Documente, II. 57. Lázár Károly főbíró levele Teleki kormányzónak. Dátum: április 17.
- [192] Documente, III. 132.
- [193] GT Pr. 297. csomó. 1390. Dátum: május 21.
- [194] *Közlöny*. 65. sz. Dátum: augusztus 13.
- [195] *Jakab*, 1880. 299. o.; GT Pr. 300. csomó. 2306. A főbíró levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 24.; A nemzetőrség létszáma és szervezete a következőképpen alakult: május 21., 6 század, parancsnok:

Gr. Lázár József. Fegyverrel nem rendelkeznek. (*Ellenőr*, 10. sz. Dátum: május 21.); június 27., 6 század, fegyverrel továbbra sem rendelkeztek. (*Ellenőr*, 31. sz. Dátum: június 27.)

[196] ONöHT 7817. Dátum: október 27.

[197] GT Pr. 296. csomó. 1343. Udvarhelyszék levele a kormányzóhoz. Dátum: május 20. Teleki még ezen a napon válaszolt. A kérést teljesíteni nem tudta.

[198] Documente, V. 30.

[199] Vay iratok, 2. doboz. 53. A szék levele Vay királyi biztoshoz. Dátum: július 12.; A rendeletet közli: *Erdélyi Híradó*, 45. sz. augusztus 17.; Székelyudvarhelyen Pálffy János képviselő népgyűlésen agítált a nemzetőrség mellett. (*Kossuth Hírlapja*, 11. sz. július 13.)

[200] *Jakab*, 1880. 240. o.

[201] GT Pr. 299. csomó. 2203. A szék levele Teleki gubernátorhoz. Dátum: augusztus 7.; Uo. 300. csomó. 2427. A szék levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 29.; *Közlöny*. 93. sz. Dátum: szeptember 10.; ONöHT 3112. Részletes, járások szerinti kimutatás. (szeptember 7.)

[202] *Jakab*, 1880. 299. o.; GT Pr. 300. csomó. 2427.

[203] Uo. 240. o.; Vay iratok, 2. doboz. 582. Dátum: július 5.

[204] Uo. 299. o.

[205] ONöHT 6910.

[206] Jánosy József honvéd őrnagy, (1801-1885) birtokos nemesi származású, magyar (székely). Nyugalmazott hadnagy. 1848. X. 16-án Udvarhelyszék nemzetőr őrnagya, 1849 IV. 27-től honvéd őrnagy, V. 16-tól a 6. székely határvéd zászlóalj parancsnoka. 5 évi várfogságra ítélik. (*Bona*, 1987. 185. o.)

[207] *Jakab*, 1880. 299. o. A fegyveres nemzetőrök magas száma azt sejteti, hogy az a határőrséget is magába foglalta. A határőrtisztek azonban nem engedték meg, hogy a határőröket nemzetőrként összeírják és szolgálatra kötelezzék. (GT Pr. 300. csomó. 2428. A szék és Sombory ezredes ellentéte. Dátum: augusztus 21.) Nehezítette a szervezést a fegyverhiány is. Csíkszentdomokos, Csíkszenttamás, Karcfalva, Dánfalva és Madaras egyenesen Vay királyi biztostól kért fegyvert. (Vay iratok, 2. doboz. 323. Dátum: július 18.; *Szőcs*, 1972. 153. o.)

[208] Documente, V. 232. o. Itt az erdélyi országgyűlés által elfogadott uniós törvényre gondolunk.

[209] Vay iratok, 7. doboz. Vegyes iratok. 1789.

[210] GT Pr. 299. csomó. 2201. augusztus.

[211] *Egyed*, 1979. 56. o.; *Kővári*, 1861. 13. o.

[212] Documente, II. 267. A főkirálybíró levele a gubernátorhoz. Dátum: április 28.; *Egyed*, 1994. 838. o.

[213] *Egyed*, 1979. 56. o.; Az összeírás megkezdésére Vay királyi biztos utasította a széket. (Vay iratok, 2.

doboz. 71. Dátum: július 13.; *Szócs*, 1972. 153. o.)

[214] Vay iratok, 2. doboz. 538. A szék levele Vaynak. Dátum: augusztus 5.

[215] GT Pr. 299. csomó. 2176.; Közli: *Egyed*, 1979. 82-85. o.; *Jakab*, 1880. 298. o.

[216] Vay iratok, 7. doboz. Vegyes iratok. 1789.; *Jakab*, 1880. 240. o. Jakab Elek csak 400 darab fegyver kiutalásáról tud.

[217] GT Pr. 295. csomó. 928. A város levele Teleki kormányzónak. Dátum: április 24. A város 600 darab fegyvert és 12 kiképző altisztet is kért. A kérést a kormányzó a főhadparancsnoksághoz továbbította.

[218] GT Pr. 300. csomó. 2329.

[219] Uo. 2353. Dátum: augusztus 31.; Hasonló problémák jelentkeztek Kézdivásárhelyen is. (Uo. 2454. Dátum: szeptember 14.); Bereck városában viszont sikerült a határőrséget a nemzetőrség szervezetébe betagolni. (Uo. 2330. Dátum: augusztus 28.)

[220] GT Pr. 299. csomó. 1978. Dátum: július 21. E fegyvereket végül október 10-én foglalták le. (*Közlöny*. 136. sz. Dátum: október 24.)

[221] GT Pr. 299. csomó. 2178.

[222] *Trócsányi*, 1956. 340. o.

[223] Vay iratok, 2. doboz. 324. Dátum: július 18.

[224] *Göllner*, 1967. 76. o.

[225] *Göllner*, 1967. 75-76. o.; *Jakab*, 1880. 76-77. o.

[226] *Göllner*, 76-77. o.

[227] *Jakab*, 1880. 77. o.

[228] *Göllner*, 1967. 81. o.

[229] Uo. 82. o.

[230] Uo. 78. o.

[231] *Sárközi*, 1974. 54. o.

[232] *Göllner*, 1967. 83. o.

[233] *Trócsányi*, 1956. 296. o.

[234] *Göllner*, 1967. 80. o.

[\[235\]](#) Uo. 79. o.; 82. o.

[\[236\]](#) *Sárközi*, 1974. 55. o.; GT Pr. 300. csomó. 2331. A város levele a gubernátorhoz. Dátum: augusztus 28.

[\[237\]](#) *Jakab*, 1880. 302. o.

[\[238\]](#) *Göllner*, 1967. 83-84. o.

[\[239\]](#) Uo. 84. o.

[\[240\]](#) GT Pr. 298. csomó. 1761. Teleki kormányzó levele a szászvárosi királybírónak. Dátum: július 1.; *Göllner*, 1967. 84. o.

[\[241\]](#) *Göllner*, 1967. 85. o.

[\[242\]](#) *Sárközi*, 1974. 59-61. o.

[\[243\]](#) *Gyalókay*, 1923.

[\[244\]](#) Documente, IV. 5.

[\[245\]](#) *Varga*, 1995. 12. o.

[\[246\]](#) Uo. 13. o.

[\[247\]](#) Uo. 18. o.

[\[248\]](#) Uo. 23. o.

[\[249\]](#) Uo. 30. o.

[\[250\]](#) *Szilágyi*, 1898. 96. o.; *Varga*, 1995. 31. o.

[\[251\]](#) *Trócsányi*, 1956. 418-419. o.

[\[252\]](#) *Varga*, 1956. 33. o.; *Gyalókay*, 1923.

[<Back to contents>](#)